

НАЗВИ ПЕРЕДВЕСІЛЬНИХ ОБРЯДОДІЙ БУКОВИНСЬКОГО ДІАЛЕКТУ У СЛОВ'ЯНСЬКОМУ КОНТЕКСТІ

Юлія Руснак. Назви передвесільних обрядодій буковинського діалекту у слов'янському контексті

У статті проаналізовано назви передвесільних обрядодій буковинського діалекту у зіставленні з іншими українськими говорами та із слов'янськими мовами. Лексико-тематична група „назви передвесільних обрядодій” змодельована у формі сукупності номінативних рядів. Лексико-тематичну групу „назви передвесільних обрядодій” формують обрядові терміни дієслівного та іменного типу, словоформи та словосполучення. Семантико-функціональний аналіз цієї групи лексики буковинського діалекту засвідчує єдиний мовно-образний світ української нації, слов'янського ареалу.

Ключові слова: лексико-тематична група, номінативний ряд, метонімізація, диференційна ознака, обрядовий термін, нерозкладне словосполучення, термінолексема.

Юлія Руснак. Названия предсвадебных обрядодействий буковинского диалекта в славянском контексте

В статье проведены параллели названий предсвадебных обрядодействий буковинского диалекта с другими украинскими говорами, а также славянскими языками. Лексико-тематическая группа „названия предсвадебных обрядодействий” представлена сукупностью номінативных рядов. Лексико-тематическую группу „названий предсвадебных обрядодействий” формируют обрядовые термины глагольного и именного типа, словоформы, словосочетания. Семантико-функциональный анализ этой группы лексики буковинского диалекта засвидетельствовал единый языковой и образный мир украинской нации, славянского ареала.

Ключевые слова: лексико-тематическая группа, номінативный ряд, метонимизация, дифференциальный признак, обрядовый термин, нераскладное словосочетание, терминолексема.

Julia Rusnak. Names of prenuptial Rites OF Bucovinean Dialect in Slavic Context

The article presents the analysis of the names of prenuptial rites of Bucovinean dialect as compared with other Ukrainian patois and Slavic languages. Lexico-thematic group 'names of prenuptial rites' is modeled as a set of nominal series composed of rite terms of nominal and verbal types, word-forms and word combinations. Semantic and functional analysis of this group of Bucovinean dialect vocabulary proves the common language and conception world of Ukrainian nation and Slavic areal.

Key words: lexico-thematic group, nominal series, metonymization, qualifier, rite term, undivided word combination, term lexeme.

Одним із найважливіших складників родинної обрядовості, яка супроводжує людину впродовж усього життя, є весілля. Родинна обрядовість української нації привертала увагу багатьох учених. Зокрема, лексика весільного обряду гуцульських говірок стала об'єктом дослідження М. Бігусяка [1], на матеріалі середньонадніпрянських говірок її вивчала Н. Грозовська [2], степових – В. Дроботенко [4], східнословобожанських – І. Магрицька [8], поліських – П. Романюк [11], бойківських – Н. Хібеба [12], весільну лексику літературної мови проаналізував В. Шевченко [13].

Дослідження весільної обрядовості на Буковині також має давню традицію. Наприкінці ХІХ ст. відома письменниця і фольклористка Є. Ярошинська записала два варіанти буковинського весілля, фольклористичну роботу продовжили П. Нестеровський, В. Яблоновський. У ХХ ст. буковинське весілля аналізували В. Борисенко, О. Карпова, С. Наливайко, М. Шубравська, А. Яківчук, О. Романець, Г. Кожоляно. Розгляду окремих лінгвальних особливостей лексики весільної обрядовості присвячено статті В. Прокопенко та Н. Гуйванюк [10; 3].

Мета статті – проаналізувати лексику передвесільного етапу у зіставленні з українськими говорами та слов'янськими мовами. Лексико-тематична група (ЛТГ) „назви передвесільних обрядодій” представлена номінативними рядами (НР): „назви весільних обрядодій про попередню домовленість сторін”, „назви обрядодій про закріплення домовленості”, „назви повідомлення про укладання шлюбу в церкві”, „назви на позначення успішної / неуспішної реалізації домовленості”.

Назви весільних обрядодій про попередню домовленість сторін формують одиниці: *с'ватан'а* (заг.), *с'ватан'е* (заг.), [БГ, 201, 212], *с'ватати* (заг.), *с'ватани* (Бан.), *зас'ватани* (Бан.), *зас'ватан'а* (Бан.), *за'ручини* (Юрк.), *з'лагода* (Мам.), [Пет., 92], *с'лово* (заг.), [СБГ, 501], *'пити с'лово* (Юж.), [СБГ, 501], *йти на с'лово* (Яр.), [СБГ, 501], *ро'бити с'лово* (Тур.), [СБГ, 501], *сва'ти* [Кож. II, 105], *старости* [Кож. II, 105], *ў старости* [Бук., 110], *ў свати* [Бук., 110].

Початковим етапом передвесільних обрядодій на Буковині було *с'ватан'а*. Слова *свататися* ‘породичатися через шлюб дітей’, *сватовство* ‘родичання через шлюб дітей’ пам'ятки фіксують від ХІІ ст. [Ср. III, 266–267]. Слово *сватання* відоме всьому слов'янському простору [СУМ IX, 66; Грінч. IV, 104; Даль IV, 145; Жел. I, 269; II, 853], болг. *сватосване*, *сватуване*, *питане*, *просене*, *посакванье* [Уз., 411]. Слово *сватання* через словотвірний ланцюг *сватати* – *сват* етимологічно споріднене з

останнім. Лексема *сват* псл. походження *svatъ*; виводиться із **svojat-*, похідного від займенникової основи *svo-*, *sve-* [ЕСУМ V, 187]. У значенні ‘сватання’ у наддністр. говірках функціонує слово *с'вадьбини* [Шило, 234]; у закарп. – *сватан'кы* [Сабад., 327]; у зхполіс. – *свата'ни* [Арк. II, 136]; у схслоб. – *сходитися на діло* [Ужч., 112]; у бойк. – *від'віди, від'відини* [Хіб., 300]. Назва *ў сва'ти* трапляється в укр. говірках Румунії [Пав., 152].

Зазвичай сватання відбувалося за усталеною схемою: старости шукали у батьків нареченої куницю-дівчицю або якогось іншого птаха, звідси вираз *ловити лисицю* [Ужч., 190]. Проте ритуал сватання міг мати імпровізований характер. Так, дівчину, яку мали сватати, називали *кукурудзою*: *Ко'ли ме''не 'мали с'ватати// назна'чили ден'/ тай ми з'лагодилиса/ пок'ликали б'лиску ро'дину і всі че''кайем/ а жіні'ха не''ма/ не''ма/ тай не''ма// вже ко'ли йа ви'ход'у над'вір/ а ў нас ў су'сідіў та'ка куку'руза ўдо'лині ўро'дила// а'ле 'чуўу вже йдут/ і'дут тай і'дут// шос там го''вор'ат// а старос'ти та'кі шут'ливі вс'о// тай ста'рий 'каже/ шо 'добра куку'руза/ а ў нас йе би'чок до 'нейї// а йї 'кажу/ шо це не 'наша куку'руза// с'тароста/ ооо/ та йак не''ваша куку'руза/ то ми вир'тайемса на'зад/ в'з'али 'того жіні'ха і йдут на'зад/ а йа 'кажу/ ку'ди ж ви й'дете/ це ж йа тут сто'їу//* (Іван.).

У гуц. говірках Буковини передвесільна обрядодія іменується *с'тарошчен'а, с'тарошчен'е* (Пуг.), *с'тарошенє, с'тарошені* [СБГ, 519], так само в укр. говірках Румунії [Пав., 410]. Слово оформлене на зразок *сватання*.

Деякі з обрядодій цієї групи мотивують назви учасників попередньої домовленості: *старос'ти, сва'ти, ў старос'ти, с'тарошчен'а, ў сва'ти*, здебільшого вони постали внаслідок метонімізації значення за схемою „учасники – назви”: *старос'ти, сва'ти, ў старос'ти*.

На позначення передвесільної обрядодії про попередню домовленість сторін у бук. діалекті широко використовують обрядовий термін *с'лово*, який виник внаслідок метонімічного перенесення „форма реалізації – назва”, хоча народна етимологія схильна пояснювати його тим, що останнє *слово* було за молодою, згоду на одруження дає саме вона та її батько. У схслоб. говірках цю ідею реалізують слова *з'мовинки, іти на мир* [Ужч., 139, 207], у полт. – *до'мовини* [Ващ., 30], у рос. – *з'мовини* [СРНГ II, 303].

Назва обрядодії *слово* виникла, точніше, „пригадалася”, коли передвесільний обряд втратив елемент непередбачуваності, невизначеності, існувала вже попередня домовленість між родинами молодого і молодої про згоду щодо одруження дітей. В. Прокопенко зазначає, що у давньоруський період назва *слово* була багатозначною, в часи середньовіччя іменник *слово* використовувався як дипломатичний термін зі значенням ‘договор’ [10, с. 43].

Культурний термін *с'лово* може вступати у синонімічні відношення зі словами *с'ватання, заручини, з'лагода* тощо, тобто мовці не завжди чітко їх диференціюють. Лексема *с'лово* формує ряд нерозкладних сполучень: *'дати с'лово* ‘домовитись про весілля’, *ро'бити с'лово* ‘проводити заручини’, *'пити с'лово, і'ти на с'лово* ‘домовлятися про весілля’, у гуц. говірках – *іти за словом* [1, с. 126].

Вважаємо, що весільний термін *слово* виник внаслідок редукції словосполучення *пити слово*. У ХІХ ст. повторна домовленість батьків, напр., *заручини*, супроводжувалася тим, що присутні пили за дане слово, тобто *на слово пити* [Бук., 110]. Обрядовий термін *слово* змінив своє значення: у ХІХ ст. *слово* ‘назва обрядодії про закріплення домовленостей’, у сучасній лексичній системі бук. діалекту *слово* ‘перша зустріч батьків молодої та молодого’. Фразема *'пити с'лово* реалізує дві ідеї: „домовленість” + „вживання спиртного”: *'Кажут по 'нашому / п'ють с'лово / при'ход'а с'вати там від моло'дого до моло'дойї / при'ход'а // там / ті / вуй'ки / мату'ші / ну ба'гато йїх/ і при'ход'а с'ватати моло'ду//* (Топ.).

У мовленні сучасних діалектоносіїв, коли існує чітка домовленість між зацікавленими сторонами, слово *заручини* як один із найдавніших обрядових весільних термінів може використовуватися зі значенням ‘перша зустріч батьків молодого і молодої’. Колись заручини повторювали сватання, але в більш урочистій обстановці, в присутності родичів наречених. З часом правова функція заручин послабилася й угода набула ритуального характеру. Церемонії сватання й заручин почали об'єднуватися в одну дію [Вес. II, 125, 183; 6, с. 44].

Назви обрядодій про закріплення домовленості формують мовні одиниці: *'договор* (Хот., Кельм.), *за'ручини* (заг.), *з'лагода* (Заст., Кіцм.), *мого'рич* (Рук), *'пити мого'рич* (Рук), *с'лово-мого'рич* (Вік.), *хлі'бини* [СБГ, 612], *і'ти на хліб* [СБГ, 612], *хо'дити на хліб* [СБГ, 612], *'бути на хлібі* [СБГ, 612], *об'зори* (Кіцм., Заст.), *об'зорини* (Кіцм., Заст.), *ог'л'аадини* (Кельм., Сок.), *переві'дунки* (Н. Бр.), *йти догово'р'атиса* (Лук.).

Термінолексема *'договор* поширена у говірках Хот. і Кельм. р-нів, а *з'лагода* – в Заст. і Кіцм. р-

нах, *за'ручини* – у Кельм. і Сок. р-нах. Назви обрядодій-іменники вступають у синтагматичні зв'язки з дієсловами *ро'бити* та *йти* (або з будь-яким іншим дієсловом зі значенням руху), які у бук. говірках відзначають широкі валентнісні можливості: *Ко'ли вже зро'били з'лагоду, то 'можна 'лагодитиси до вісі'л'а* // (Орш.); *'Посл'а / 'чериз 'тиждин' між тим ро'били 'договор // і моло'дой бат'ки // 'файно 'лагодилиса* // (Яр.); *Та йак с'ватан':а вда'валоса/ то'ди йшли догово'р'атиса// ро'били за'ручини* // (Ленк.).

О. Узеньова стверджує, що найбільше назв на позначення домовленості між батьками молодих у болгарській мові утворено від дієслова *годя* 'здійснювати домовленість, сватати', яке відображає архаїчні уявлення про одруження як договір (пор. болг. *договор*, серб. *договора*), домовленість двох сторін: *годеж, гудеш, изгода, годявка, годяване, сгодяване, сгодявка, загодеванье, года* [Уз., 412]. Весільні терміни з цим коренем відомі й іншим слов'янським мовам, пор. пол. *godu* 'весільне частування, веселість', пол. заст. *godowac* 'влаштовувати весілля' [ЭССЯ VI, 191].

Слово *з'лагода*, так само, як і *'договір*, віддієслівний іменник, утворений усиченням основи, мотивується дієсловом *злагодити* 'уладнати справу' [НТСУМ I, 762]. У СУМ обрядове значення слова *з'лагода* відсутнє [СУМ III, 583–584]. У гуц. говірках з цим значенням функціонують слова *з'лагода* [ГГ, 83], *з'года* [1, с. 126], у бойк. – *'лагода, з'года* [Ониш. II, 303].

М. Бігусяк зауважує, що „лексема *заручини* вмотивована дією, що завершувала обряд: молоді на знак згоди подавали праві руки, які староста перетинав хлібом” [1, с. 126], пор. також: *руко'вини* [Ониш. II, 196], *руко'вини, руко'дайки* [Грінч. IV, 87].

Ідея закріплення домовленості ритуальним хлібом реалізується у назвах обрядових термінів *хлі'бини, і'ти на х'ліб, хо'дити на х'ліб, 'бути на х'лібі* 'етап сватання, при якому батьки молодих обмінюються хлібом, тобто дають згоду на одруження дітей, і застілля, яким цей обряд завершується'. Вважаємо, що це найбільш архаїчні назви; СБГ зазначає, що ці обрядові терміни поширені у говірках Хот. р-ну.

Фіксуємо слова *мого'рич, с'лово-мого'рич* на позначення обрядодії, яка закріплює попередню домовленість: *'Тато жіні'ха домоу'л'аўса / ко'ли 'пити мого'рич // на мого'ричу сва'ти ба'лакайт про п'ридане* // (Рук.). Пор.: у зхполіс. – *мого'рич* 'сватання' [Арк. I, 317]; у схслоб. 'згода під час сватання' [Магр., 88, 82].

До НР „назви відвідування господарства протилежною стороною з метою ознайомлення з її станом” належать: *об'зорини* (заг.), *об'зори* (Кіцм., Заст.), *ог'л'адини* (Кельм, Сок.), слова мотивують дієслова зі значенням 'зорове сприйняття', *переві'дунки* (Н. Бр.) – дієслово *відати* зі значенням 'отримувати відомості, знати'.

Обрядовий термін *об'зорини* набув диференційної ознаки 'мати відомості, знати' (пор.: *обзорь* 'оглядыванье, внимание, уважение' [Тим. II, 9]), поширений у різних виявах у всіх слов'янських землях: болг. *сгледа, сгледушка, оглед*; серб. *оглади, огледи, разгледи*; рос. *глядешки, поглядки, смотрины, смотреть дом, дворы глядеть* [Уз., 413]; *об'зори* [Грінч. III, 9]; *об'зорини* [СУМ V, 499]; *о'бозрины* [Даль II, 582]; *ог'лядини* [Сиз., 63]; *уб'зорини, уг'ледини* [Шило, 259]; *'обзори* [Сабад., 210]; *об'зорини* [Горб. IV, 311]; *об'зори, об'зорини* [Піп., 120; ГГ, 134]; *ог'лядини* [СУМ V, 616; Грінч. III, 36]; *ог'ледщина* [Арк. II, 7]; *убг'ледине* [Корз., 243]; *'вигляди, печог'лядини* [Лис., 43, 158]; *іти в розвідку, іти на розглядини* [Ужч., 269]; *ог'лядини, розг'лядини* [Ващ., 66, 83].

Весільна обрядовість переплетена з релігійною. Особливістю передвесільних угод було триразове оголошення в церкві про намір молодих одружитися. Назви повідомлення про шлюб у церкві формують невелику групу мовних одиниць, мотивованих словом *'відати* 'знати': *'заповіді* (заг.), [Кож. II, 108, 109], *'оповіді* (Миг., Лоп.), *пода'вати на 'заповіді* (Н. Бр.), *'дати на 'заповіді* (Луж., Дуб.), *пін 'маіє ска'зати 'заповіді* (Дав.), *і'ти до с'пису, ро'бити спис* [6, с. 45]. Обрядовий весільний термін *'заповіді* отримав нову диференційну ознаку, пор.: *заповѣдь* 'завещание, завет' [Тим. I, 282].

Молоді йшли додому до священика (молода несла курку світлої масті хвостом наперед), яку перед входом на подвір'я віддавала священику. Після розпитування молодих духовник *робив спис*. Після запису у священика молоду називала княгиною, а молодого – князем [6, с. 45].

У гуц. говірках обрядодія номінується *'оглашки* [ГГ, 137]; О. Горбач реєструє слово *'віказати* 'оголосити оповіді' [Горб., 259]. На Закарпатті ця обрядодія називалася *іти на Отченаш* або *записатися на оглашки*, на Галичині – *іти до панотця на запис* [6, с. 45].

Семантику „успішна / неуспішна реалізація обрядодії” формують мовні одиниці, які перебувають у семантичній опозиції. Успішну реалізацію передвесільної обрядодії реалізують словосполучення *чп'їати моло'дому 'фустку* (Мит.), *чп'їати моло'дому ша'л'анку* (Бр., Пог., Тов.), *чп'їати тур'пан* (Мит.), *переу'язувати старос'тію* (заг.), *'пити мого'рич* (Паш., Яр.).

Фраземи *чп'їати моло'дому 'фустку (ша'л'анку), пере'їазувати старос'тію* „є відгомном давнього звичаю зв'язувати гостей-чужинців, поки представники роду дівчини не з'ясують, чи все, що вони говорили, є правдою, щоб вирішити, чи можна туди віддавати родичку” [7, с. 206]. Пор.: *При'ходе моло'дий на за'ручи'ни / із друж'бами / с старос'тами / із 'бат'ком з 'матко'ю / і // моло'да чп'їає йо'му ша'л'анку / тур'пан у'бік / приш'пил'уйе* // (Мит.); *Ко'ли моло'да 'дала сог'ласіє на вісі'л'є / то ни'ри'у'їезує старос'тію рушни'ками* // а моло'дого / 'фустко'ю // (Бр.).

Ідею „підкріплення успішно вирішеної справи запиванням спиртними напоями” відтворює слово *мого'рич* ‘частування з приводу успішного завершення якої-небудь справи; пригощання // те, що п'ють при такому частуванні; пиття’ [НТСУМ II, 212; Тим. I, 434], яке широко розповсюджене в укр. розмовно-побутовому мовленні. Слово *мого'рич* розширило свою семантику, використовується зі значенням ‘запивання будь-якої справи’, але витoki його містяться у весільній обрядовості. М. Сумцов пов'язував це поняття з тюркською традицією, наводячи як приклад аварське слово „магаратіє” ‘укласти шлюбний торг’, а отже, було символом єднання. Цей етап відбувався після сватання або був заключною дією сватання й відбувався з ним в один день” [за 9, с. 32].

Навіть діалектоносії старшого віку стверджують, що перед сватанням була домовленість між молодими. Однак ми зафіксували фраземи зі значенням ‘відмова молодої’: *не" 'пити мого'рич* (Чер.), *обли'зати маку'гін* (Лів.), *покіг'нути ве"р'бу* (Чер.); пор.: *Помн'у мо'їа то'варишка Ма'рїїа Таран'д'ориха не зах'тіла / шо'би йї'ї від:а'вали за Нико'лайка і вітка'зала // то'ди їсі ка'зали / шо Нико'лай обли"за'у маку'гін* // (Лів.).

Фразама *обли'зати маку'гін* відома на теренах України [Грінч. II, 400], пов'язана зі звичаєм після невдалого сватання встановлювати у корчмі на ранок великого солом'яного макогона на всеосміх [5, с. 70]; Непрозору етимологію у схлоб. говірках *дати відкоша, поїхати з облизнем* [Ужч., 105, 226]. має фразема *покіг'нути ве"р'бу*: *Старос'ти бе"рут муга'рич / йак'шо не зас'вата'у // покіг'ну'ї ве"р'бу* // (Чер.).

Лексико-тематичну групу „назви передвесільних обрядодій” формують обрядові терміни дієслівного та іменного типу, словформи та словосполучення. Обрядове слово – це своєрідна „пам'ятка духовної культури нації”, ключ до знань про його генетичні особливості, психологію та ментальність. Семантико-функціональний аналіз цієї групи лексики буковинського діалекту засвідчує єдиний мовно-образний світ української нації, слов'янського ареалу та водночас специфіку частини українського словника.

Література

1. Бігусяк М. Із спостережень над весільною лексикою гуцульського говору / Михайло Бігусяк // Гуцульські говірки: лінгвістичні та етнолінгвістичні дослідження / [відп. ред. Я. В. Закревська (НАН України. Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича)]. — Л., 2000. — С. 125—148.
2. Грозовська Н. Термінологія весільного обряду середньо- наддніпрянського регіону (Київська, Полтавська, Черкаська області) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова” / Н. Грозовська. — Запоріжжя, 1998. — 20 с.
3. Гуйванюк Н. В. Лексика весільного обряду у „Словнику буковинських говірок” / Н. Гуйванюк // Наук. Записки : У 5 ч. — Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2008. — Вип. 75(1) : Філологічні науки (мовознавство). — С. 255—260.
4. Дроботенко В. Ю. Лексика сімейних обрядів у говірках Донеччини : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова” / В. Ю. Дроботенко. — Донецьк, 2001. — 23 с.
5. Здоровега Н. І. Нариси народної весільної обрядовості на Україні / Н. І. Здоровега. — К. : Наук. думка, 1974. — 160 с.
6. Кожоляно Г. К. Народознавство Буковини. Громадський і сімейний побут. — Чернівці : Рута, 1998. — 111 с.
7. Лановик М. Українська народна словесність : [посіб. для студ. гуманіт. ф-тів. вищ. навч. закл.] / М. Лановик, З. Лановик. — Львів : Літопис, 2000. — 614 с.
8. Магрицька І. Весільна лексика українських східнослов'янських говірок : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова” / Ірина Магрицька. — К., 2000. — 20 с.
9. Матушенко В. Б. Сучасне весілля в контексті української обрядової культури / В. Б. Матушенко. — К. : Стило, 2009. — 200 с.
10. Прокопенко В. А. Лексика весільного обряду в буковинських говорах / В. А. Прокопенко // Тези доповідей XX наукової сесії. Секція філолог. наук. (Чернівці, квітень 1964). — Чернівці, 1964. — С. 43—46.
11. Романюк П. Ф. Лексика весільного обряду Правобережного Полісся (матеріали до „Лексичного атласу української мови”) / П. Ф. Романюк // Дослідження з української діалектології : [зб. наук. праць / АН України. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; відп. ред. П. Ю. Гриценко]. — К. : Наук. думка, 1991. — С. 225—251.
12. Хібеба Н. В. Структурно-семантична організація весільної лексики бойківських говірок : автореф. дис. на

здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова” / Н. В. Хібеба. — Львів, 2007. — 20 с.

13. Шевченко В. Т. Назви весільного обряду та деяких його елементів / В. Т. Шевченко / Мовознавство. — 1996. — № 6. — С. 30—38.

Список використаних джерел

- Арк. – Аркушин Г. Л. Словник західнополіських говірок. У 2-х т. / Г. Л. Аркушин. — Луцьк : Вежа, 2000.
- БГ – Буковинські говірки : хрестоматія діалектних текстів / [уклад. : Н. О. Руснак, Н.В. Гуйванюк, В.О. Бузинська]. — Чернівці : Рута, 2006. — 383 с.
- Бук. – Буковина. Загальне краєзнавство / [перекл. з нім. Ф. С. Андрійця, А. Т. Квасецького]. — Чернівці : Зелена Буковина, 2004. — 484 с. — (Історична бібліотека „Зеленої Буковини”).
- Ващ. — Ващенко В. С. Словник полтавських говорів / В. С. Ващенко. — Харків : Вид-во Харків. ун-ту, 1960. — 107 с.
- Вес. II – Весілля : у 2-х кн./ [упоряд. текстів, прим. М. М. Шубравська. Нотний матеріал упоряд. О. А. Правдюк]. — К. : Наук. думка, 1970. — Кн. 2 — 478 с.
- ГГ – Гуцульські говірки. Короткий словник / [відп. ред. Я. Закревська]. — Львів, 1997. — 232 с.
- Горб. – Горбач О. Словник говірки села Бродина / О. Горбач // Гуцульські говірки. Лінгвістичні та етнолінгвістичні дослідження / [ред. Я. В. Закревська]. — Львів, 2000. — С. 247—364.
- Грінч. – Гринченко Б. Д. Словарь української мови. У 4-т. / [ред. В. Д. Гринченка; передм. О. Тараненко]; [репринт. вид. 1906 — 1907 pp.]. — К. : Лексикон, 1996.
- Даль – Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка. В 4-х т. / В. Даль [предисл. А. М. Бабкина]. — М. : Русский язык, 1978—1980.
- ЕСУМ – Етимологічний словник української мови. У 5 т. / [ред. О. С. Мельничук та ін.]. — К. : Наук. думка, 1982 — 1982 — 2006.
- Жел. – Желехівський Є., Недільський С. Малоруско-німецький словар. У 2-х т. — Львів, 1885—1886.
- Кож. II, – Кожоляно Г. К. Етнографія Буковини / Г. К. Кожоляно. — Чернівці : Золоті литаври, 2001. — Т.2. — 424 с.
- Корз. – Корзонюк М. М. Матеріали до словника західноволинських говірок / М. М. Корзонюк // Українська діалектна лексика : зб. наук. пр. / [ред. І. Г. Матвія та ін.] — К. : Наук. думка, 1987. — С. 62—268.
- Лис. – Лисенко П. С. Словник поліських говорів / П. С. Лисенко. — К. : Наук. думка, 1974. — 260 с.
- Магр. – Магрицька І. Словник весільної лексики українських східнословобожанських говірок / І. Магрицька. — Луганськ : Знання, 2003. — 172 с.
- НТСУМ – Новий тлумачний словник української мови. У 3 т. / [уклад. : В. Яременко, О. Сліпушко]. — К. : Аконіт, 2001.
- Ониш. – Онишкевич М. Й. Словник бойківських говірок. У 2-х ч. / М. Й. Онишкевич. — К. : Наук. думка, 1984.
- Пав. – Павлюк М. Українські говори Румунії : Діалектні тексти / М. Павлюк, І. Робчук. — [Канада], 2003. — 783 с.
- Пет. – Петрюк В. О. Мамаївці – село, в якому ми живемо / В. О. Петрюк, Д. З. Петрюк. — Чернівці : Прут, 2008. — 164 с.
- Піп. – Піпаш Ю. О. Матеріали до словника гуцульських говірок (Косівська Поляна і Росішка Рахівського району Закарпатської області) / Ю. О. Піпаш, Б. К. Галас. — Ужгород : Ужгород. нац. ун-т, 2005. — 266 с.
- Сабад. – Сабадош І. Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району / Іван Сабадош. — Ужгород : Ліра, 2008. — 480 с.
- СБГ – Словник буковинських говірок / [заг. ред. Н. В. Гуйванюк]. — Чернівці : Рута, 2005. — 688 с.
- Сиз. – Сизько А. Т. Словник діалектної лексики говірок сіл південно-східної Полтавщини / А. Т. Сизько. Дніпропетровськ. 1990. — 100 с.
- Ср. – Срезневський І. І. Материалы для словаря древнерусского языка. В 3-х т. / И. И. Срезневский. — СПб., 1893—1903.
- СРНГ – Словарь русских народных говоров. В 37 т. / [ред. Ф. П. Филин. Ф. П. Сороколетов]. — М.–Л. : Наука, 1965 — 2003.
- СУМ – Словник української мови. У 11 т. / [ред. : І. К. Білодід, А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк та ін.]. — К. : Наук. думка, 1970—1980.
- Тим. – Тимченко Є. Матеріали до словника писемної та книжної української мови XV—XVIII ст. У 2-х кн. / [відп. ред. В. В. Німчук; передм. В. В. Німчук]. — К., 2002.
- Ужч. – Ужченко В. Д. Фразеологічний словник східнословобожанських і степових говірок Донбасу / В. Д. Ужченко, Д. В. Ужченко. — [5-е вид. переб. й доп.]. — Луганськ : Альма-матер, 2005. — 348 с.
- Уз. – Узенева Е. С. Названия помолвки в болгарской свадьбе (семантика и сравнительный аспект) / Е. С. Узенева // Язык культуры : Семантика и грамматика : к 80-летию со дня рождения академика Никиты Ильича Толстого (1023 – 1996) / [отв. ред. С. М. Толстая]. — М. : Индрик, 2004. — С. 411—420.
- Хіб. – Хібеба Н. Весільна лексика бойківського говору : матеріали до словника / Н. Хібеба // Діалектологічні студії. 5 : Фонетика, морфологія, словотвір / [відп. ред. П. Грищенко. Н. Хобзей]. — Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича, 2005. — С. 299—311.

Шило – Шило Г. Наддністрянський регіональний словник / Гаврило Шило. — Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2008. — 288 с. (Серія „Діалектологічна скриня”).

ЭССЯ – Этимологический словарь славянских языков. В 17 т. / [сост. : О. Н. Трубачев, В. А. Меркулова, Ж. Ж. Варбот и др.] — М. : Наука, 1974 — 1990.

Список умовних скорочень

заг. – загальноукраїнський
Бан. – с. Банилів Вижн.
бойк. – бойківський
болг. – болгарський
Бр. – с. Брідок Заст.
бук. – буковинський
Вижн. – Винницький р-н
Вік. – с. Вікно Заст.
гуц. – гуцульський
Дав. – с. Давидівка Стор.
Дуб. – с. Дубівці Кіцм.
закарп. – закарпатський
Заст. – Заставнівський р-н
зхполіс. – західнополіський
Іван. – с. Іванівці Кельм.
Кельм. – Кельменецький р-н
Кіцм. – Кіцманський р-н
Ленк. – Зенківці Кельм.
Лів. – с. Лівинці Кельм.
Лоп. – с. Лопушна Вижн.
Луж. – с. Лужани Кіцм.
Лук. – с. Луківці Вижн.
Мам. – с. Мамаївці Кіцм.
Миг. – с. Мигове Вижн.
Мит. – с. Митків Заст.
наддністр. – наддністрянський
Н. Бр. – с. Нові Бросківці Стор.
Орш. – с. Оршівці Кіцм.
Паш. – с. Пашківці Хот.
Пог. – с. Погорілівка Заст.
пол. – польський
полт. – полтавський
псл. – праслов'янський
Пут. – Путильський р-н
рос. – російський
Рук. – с. Рукшин Хот.
серб. – сербський
Сок. – Сокирянський р-н
Стор. – Сторожинецький р-н
схслоб. – східнослобожанський
Тов. – с. Товтри Заст.
Топ. – с. Топорівці Нов.
Тур. – с. Турянка Глиб.
укр. – український
Хот. – Хотинський р-н
Чер. – с. Черепківці Стор.
Юж. – с. Южинець Кіцм.
Юрк. – с. Юрківці Заст.
Яр. – с. Ярівка Хот.